S. N. D. T. WOMEN'S UNIVERSITY.
LIBRARY.

CHITRA MANJUSHA

By

J. M. AHIVASI

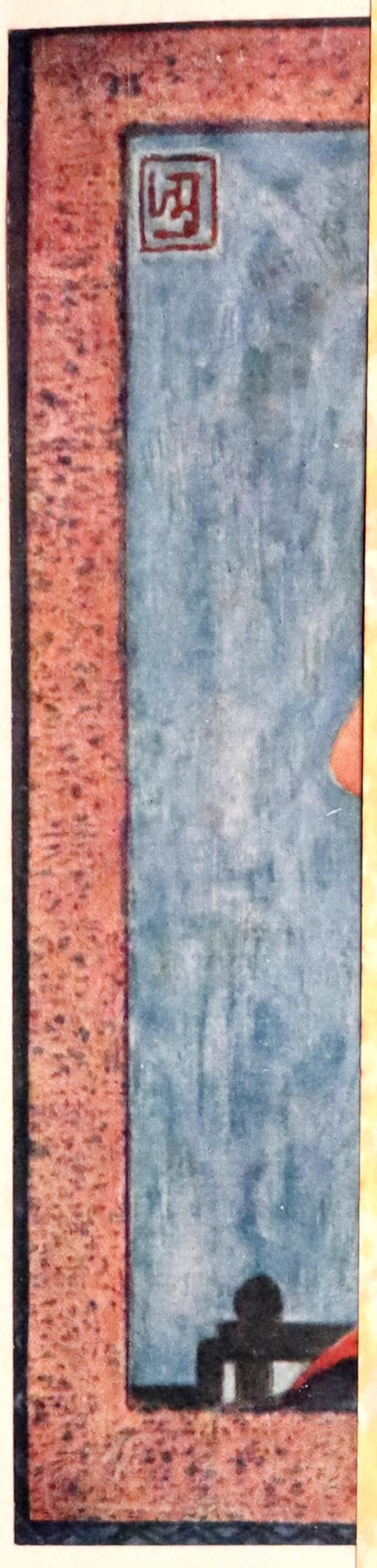
V 759.954
Ahi
54659

54659

THE LIBRARY

S. N. D. T.
WOMEN'S UNIVERSITY
BOMBAY.

S.N.D.T. WOMEN'S UNIVERSITY

जिन चरणों में बैठकर,
मैंने साहित्य, संगीत और जीवनकला की दीक्षा ली,
ऐसे वात्सल्य मूर्ति
पूज्य पिताश्री (दादा)

श्री. मुरलीधरजी

के
कर कमलों में सादर समर्पित,

आपला लाडला
जगन्नाथ अहिवासी (लल्लू)

V 759.954
Ahi

Date Due

V 759.954 R 54659
Ahi
AUTHOR Ahivasi, Jagannath
TITLE Chitra manjusha.

DATE DUE | BORROWER'S NAME
18/8/86

V 759.954
Ahi
54659

37
P
13

25

जिन चरणों में बैठकर,

मैंने साहित्य, संगीत और जीवनकला की दीक्षा ली,

ऐसे वात्सल्य मूर्ति

पूज्य पिताश्री (दादा)

श्री. मुरलीधरजी

के

कर कमलों में सादर समर्पित,

V 759.954
Ahi

54659

आपला लाडला

जगन्नाथ अहिवासी (लल्लू)

Shree Jagannath Murlidhar Ahivasi was born on 6th July 1901, at Baldeo near Gokul-Mathura. His father was a prominant Musician and was considered to be an 'Ustad' in Dhrupad Dhumar at Porbunder. He was a Keertankar in a Haveli. Father Murlidhar brought Jagannath to Porbunder, where he was brought up with love and affection. (as mother died when Jagannath was only 4 years), Murlidharji wanted him to be officer. But, he became an artist. The First Guru of Shree Jagannath Ahivasi was Shee Maldeo Rana, who gave a new look and a fresh concept of art.

After finishing his School life Shree Ahivasi came to Bombay and got admission to Ketkar's art institution besides attending the Sir J. J. School of Arts, full time, and by the encouragement of Shree Ketkar he jumped two classes in a year and passed the Diploma examination, standing First in 1926. He was awarded a Gold medal. In the same year he won a Gold medal at the Surat exhibition as well as, Loard-Meyo medal and Dolly Khurshedji Medal too. By this time he was appointed Govt. scholar for study of Mural techniques.

Shree Ahivasi's work conquered the heart of connoisseurs in India and abroad. His work brought a new feather in the cap of the Sir J. J. School of Arts when the latter institution was invited to decorate the 'Darbar Hall' of Govt. House, Delhi. This was known as 'Delhi-Decoration' and in this Shree Ahivasi painted 'Chitra Lekha' which is in the main Hall in Semicircle (25' Diameter x 8' height).

Mr. Gladston Saloman was a real artist and was very much impressed by the work of Shree J. M. Ahiwasi and he now invited Shree Ahivasi to Sir J. J. School of Arts, first as a fellow and then was put in Charge of a special class called 'Indian Designing Class'. Since then Shree Ahivasi, till his retirement, in Dec. 1956, had been the head.

In 1957 Shree Ahivasi was invited to organise painting section of Banaras Hindu University and to make it full fledge degree College for the study of painting up to M. A. and Research. Shree Ahivasi from 1957 to 1966 was the head of Painting Section of Banaras Hindu University.

Shree Ahivasi, very often visited Ajanta, Ellora, Elephanta, Bagh, Badami and Sittanvasal to study mural techniques and to copy frescoes. He was commissioned by Lalitkala Akademi to copy frescoes from Badami and Sittanvasal. These copies were so lively that Shree Ahivasi was presented a special Gold medal by Lalitkala Akademi in 1956.

His paintings won high repute at Simla art exhibition and Royal Art Society exhibition, England. He is represented in many private and public collections like-Her Majesty the Queen, Sir Leslic Wilson. H. H. Maharaja of Patiala, H. H. Goswami Gokulnathji Maharaj, the Prince of Wales Museum, Bombay, Lucknow Museum, Bharat Kala Bhavan, Varansi and National Museum. He exicuted murals in Rastrapati Bhavan, Parliament House and Uttarpradesh Vidhan Sabha.

Some of his paintings are in private collections of Shree Kalyanji Karamsi Damji and Dr. Jaykar.

His well-known painting which won First Prize and a very high openion from all over the world as well as from art critics-The painting-was 'Diparture of Meera', at an exhibition organised by UNESCO all over the world. It was purchased by Government of India in order to present the same to the Government of China.

Shree Ahivasi is not an artist alone, he is also a poet, a musician and ofcourse a litarary man, above all he is a devotee to Lord Krishna. Shree Ahivasi was the president of Abhinav-Kala-Kendra, Bombay. President of Art section of Gujarat Sahitya Sammelan at Junagadh and Calcutta, and because of his deep love for Vrajbhasa, he was appointed president of Vrajbhasa Sahitya Sammelan, Meerut. He is also Editor of several Kirtan Sangrahas, in Vrajbhasa.

Shree Ahivasi had as pupils, students who have now become prominant artists of the world, among them are Shree K. K. Hebbar, Shree Y. K. Shukla, Shree Yusufali Dhala, Shree Gokuldas Kapadia, Shree Dinesh Shah, Dinesh Baxi, Pradumna Tanna, Morarji Sampat, Laxman Pai, Narsinha Rao, A. A. Almelkar, Gopinath Goswami, Smt. Cumi Dallas, Smt. Gulab Hathising, Smt. Nirmala K. Desai, Smt. Aruna Rao and many more.

'SAUBHARI'

FOREWORD

Sri Jagannath Ahivasi in his own days carved out a new path for himself in the field of Indian art when artists did not know how to extricate themselves from the morass in which art had fallen. The Bombay School of Painting under the inspiring leadership of Principal Captain Gladston Solomon, who, watching closely the progress of the revivalist Bengal School of Painting, sought to give a fresh direction to a body of painters, later on designated as the founders of the Bombay School. While avoiding the pitfalls, romanticism, sentimentalism and preference for pale colours the newly founded school sought to give a new meaning to the freshly regenerated art which partly aligning itself to tradition embodied certain pleasing robustness. A band of young artists followed Solomon's lead among whom was included Ahivasi. However, it stands to his credit that Ahivasi did not become merely a docile camp follower of the new school but asserted his own stylistic individuality from the very beginning. He drew freely from Rajasthani tradition in the matter of bold draughtsmanship, scintillating colours and sympathetic understanding of nature which supplements the main theme but is never obtrusive.

The art of Ahivasi, preserving some of the noblest traditions of the bygone ages, naturally evoked criticism from the art world in which emphasis was changing from figural drawing to abstraction. In the course of time majority of the artists of the Bombay School changed their mode of expression, keeping pace with the changing times. However, Ahivasi was too deeply steeped in tradition to discard it casually. In spite of the neglect and carping criticism he boldly followed the path he had set for himself. He is now well past seventy, but he has still the same zest for art which he had while he was a young man and he defends his point of view with an enthusiasm worthy of younger men. We all wish him a long life.

MOTI CHANDRA

Date : 19th Jan. 1971

Prof. M. S. Satwalekar,

I am happy to know that Shri Ahivasi's paintings are being published in a book-form. The place occupied by Shri Ahivasi in the development of Indian style paintings is unique. Delicacy of line, subdued but rich colours and simple forms are some of the characteristics of his style. I am sure that this album will fulfill a long-felt need and will prove a source of inspiration to the students of Indian art.

(M. S. SATWALEKAR)
Director of Art,
Maharashtra State, Bombay.

◇ ◇ ◇

मैं अहिवासी जी के चित्रो का बहुत दिनों से भक्त हूं। उनके चित्र बनते नहीं हैं... वरन् वे उनके भक्त हृदय की स्वाभाविक अभिव्यक्ति हैं। इसी कारण अहिवासी जी ने भले ही बहुत अधिक संख्या में चित्र न बनाये हों, फिर भी उनकी प्रत्येक कृति में हार्दिकता है। वे स्वयं मृदु-प्रकृति के व्यक्ति हैं अतः उनके चित्रो में उनका हृदय प्रतिबिंबित होता है। इसलिए उनकी आकृतियों में सहज सुकोमल गौरव है। उनका सौंदर्य बोध ब्रजभाषा काव्य और परंपरागत ध्रुपद धमार संगीत पर आधारित है। उनकी भक्ति भावना पीढ़ियों की कृष्ण भक्ति से सराबोर।

ऐसे चित्राचार्य के चित्रों का संग्रह प्रकाशित होना हमारे कला-इतिहास की एक प्रमुख घटना है। इनके कही उदाहरणों को मैं मूलरूप में दर्शन कर चुका हूँ। एक दो कला भवन की शोभा बढ़ा रहे है। आशा है, कला भवन कुछ और उदाहरणों को प्राप्त करनें में सफल होगा।

इस चित्राधार में अहिवासी जी की भिन्न भिन्न अभिव्यक्तियों का संकलन है। इस रूप में यह उनका प्रतिनिधि संग्रह है। फिर भी अभी ऐसे कई अन्य संग्रहों की आवश्यकता है। उनके प्रकाशन से हमारे कला जगत की और समृद्धि होगी।

— राय कृष्णदास

ચિત્ર પરીચય

ચિત્રલેખા :

મધ્યયુગની સુખી ઘરની નવયૌવના વિશ્રાન્તિ કે કુરસદના સમયે લલિતકલામાં પોતાની રસિકતા પોષતી તેનું આ કુશળ દશ્યાલેખન છે. ગૃહસ્થોના ઘરમાં તથા લગ્નપ્રસંગોમાં સાંગામાચી એક સુંદર કલાપૂર્ણ બેઠક હતી તેનું અહિં સંપૂર્ણ ચિત્ર અપાયું છે. બાજુ સાધનસામગ્રી રાખવાનો બાજોઠ પણ ગુજરાતની ગૃહસ્થાઈમાં દૈનિક જીવનની એક કલાપૂર્ણ આવશ્યકતા બન્યો હતો.

વિવિધ અલંકારોથી શોભતા મુખવાળી સુંદરી કોઇ નજાકતથી હાથમાં રંગની વાટિકાધરી ગોઠણપર ગોઠવેલા પાટીયા પરના કાગળમાં એકાગ્ર સ્થિરતાથી ચિત્રાંકન કરી રહી છે તેનો પ્રસાર પગની અંગલીઓ સુધી પામી શકાય છે. નેત્રરમ્ય આ ચિત્ર જોયાંજ કરીએ એમ થાય છે.

વાસંતી :

આ એક બીજુ ચિત્ર છે જેમાં સદ્યસ્નાતા સુંદરી ચોકમાં ગોઠવેલા રંગીન કાષ્ટમંડપમાં વિરાજી લલિત કલાની આરાધના કરવા સન્મુખ પડેલી વીણા તરફ નજરમાંડી વિચારમાં બેઠી છે. સાંગામાચી જેવીજ અનુકુળ જગ્યાએ ફેરવી શકાય એવી આ બેઠક પણ મધ્યયુગના શ્રીમંતની કલાસમૃધ્ધિ અને કલાપ્રિયતાનું પ્રતીક છે. કલ્પના અને સુરુચિને અનુરૂપ કૃતિઓ સરજનારા કુશળ શિલ્પીઓનો એ યુગમાં કેટલો પ્રભાવ હશે તે કલ્પવું મુશ્કેલ નથી.

સંદેશ :

ઉંચા ઝરુખા પર પ્રતિક્ષા કરી રહેલી સુંદરીને તેનાં વીરપ્રીયતમ લાંબા ભાલાની અણીએ ચડાવેલ પ્રેમ સંદેશો આપે છે. રાજપુત જીવનનું એક પ્રેમ રહસ્ય દર્શાવતી આ ચિત્રકૃતિમાં કલાકારની આલેખના વેગ અને ચેતના પ્રકટ કરે છે. રાજપુત ચિત્રશલિની આ અસરકારક સરલતા અને સાદાઇ ચિત્રકારના હાથમાં સહજ ઉતરી આવી છે. જરૂખા નીચેથી પસાર થતો પ્રેમી અચૂક રીતે ભાલો ઉંચો રાખી ઉંટને જરા રોકતો પ્રિયતમાના હાથમાં સંદેશો પહોંચાડી દે છે તેમાં નિષ્ઠા, શૌર્ય અને સાહસની કથા કહેવામાં આવેલી લાગે છે. ઉટાંગ પ્રાણીને ગતિ અને અવકાશ આપવા ચિત્રકારે ચિત્રનો પટ વિશાળ અને ખાલી બતાવ્યો છે છતાં વીરનાયકના અને રમણીના પાત્રોની એકતાનતા અચૂક પ્રકટ થાય છે.

શ્રી કૃષ્ણનામાભિધાન :

અનેકવિધ પાત્રોનું સુંદર સંવિધાન, રંગોની સુરમ્ય વહેંચણી, અરસપરસ વ્યવહાર દાખવતા જૂદીજૂદી ઢબના પાત્રોના અંગ મરોડ આલેખનમાં કુમાશ અને મૃદુતા સ્થાપત્ય રચના અને ઉપસ્કરોનું સશુધ્ધ આલેખન, વસ્ત્રોની વિવિધ પ્રકારનાં પોત, ચુંદડીઓ પાઘડીઓ અને જામાઓથી ઉત્સવની ભભક અને ઉત્સાહનું આંદોલન. પાત્રોના સમુદાયનું આકર્ષણ કેન્દ્ર માતાને ખોળે બેઠેલા બાલકૃષ્ણ છે. ધનધાન્યથી સમૃધ્ધ મધ્યયુગનું આ વ્રજ છે. જરૂખાની કમાનોમાંથી દેખાતું ગોવર્ધનગીરીનું દશ્ય ભૌગોલિક સ્થાન નિર્દેશ કરે છે. આગળપડતા ગતિ યુકત જલધરીઆ યુવાનની આકૃતિ દેહ ચિત્રણમાં કલાકારની શકિતની પ્રતીતિ આપે છે.

મીરાંનો મેવાડત્યાગ :

એક ઐતિહાસિક કરુણ પ્રસંગ છે. મેવાડના રાજ રાણાના આક્રોશથી ત્રાસેલાં રાજરાણી મીરાં વૃજમાં જવા સાંઢણી પર આવી ગયા છે. સાંઢણીવાળો સાંઢણીને પડકારીને ઉભી કરી રહ્યો છે તે પળનું ચિત્ર અહિવાસીની કલમને ઝેબ આપે છે. સાઢણીનું આલેખન પશુ ચિત્રણનો સુંદર નમુનો છે મીરાં પ્રભુ ધ્યાન કરતી સ્વસ્થ આકૃતિમાં અધીનતા, નમ્રતા અને કારુણ્યની પ્રતિમા લાગે છે ત્યારે ઝુકાની બાંધેલા મુખવાળો સાંઢણી સ્વાર ઉચકારતો સાંઢણીની લગામ ખેંચે છે તેને લીધે સાંઢણીનું ફાટેલું મોં તેનો ઉકળાટ જણાવે છે.

પ્રભાતનો શીત સમય બતાવતા વાતાવરણમાં મીરાંનો પહેરવેશ ધ્યાન ખેંચે છે. મર્યાદી રાજસ્થાની ઓઢણીપર તેણે કાળા ઉનની બંડી પહેરી લીધી છે એમાં ચિત્રકારની વસ્તુસાથેની તાદાત્મ્યતા સૂચવાઇ છે. ઘોંઘાટ કે જાહેરાત વિના પ્રાતઃકાળની વહેલી શૂન્યતામાં મેવાડની ભૂમીથી વિદાયલેતી મીરાં કરૂણાની મૂર્તિ છે.

મૈયા મેં નહિં માખન ખાયો :

ચિત્ર જોતાંજ વિના કહે ઉપરની ગીતલીટીઓ મોંએથી સરી પડવાની મધ્યકાળના રાજસ્થાની સ્થાપત્ય અગાસી અને ખંડમાં ડરખાઇ સંતાયેલા બળરામ અને બીજી બાજુ ગોપસાથી હોવા છતાં માતાના હાથમાં પકડાઇ ગયેલ બાલકૃષ્ણ વગેરે પ્રસંગના ભાવોનું આલેખન મુગ્ધકર બન્યું છે. આવું ચિત્ર વધુ સાવધાનીથી છપાય એવી સહજ ઇચ્છા થાય છે.

પિતાજીની તસ્વીર :

શ્રી જગન્નાથ અહિવાસી ભારતીય કલાપ્રણાલીના આધુનિક આવિષ્કારકને તેની પૂર્ણ પ્રતીતિ તેમણે પોતાના પિતાજીની તસ્વીરમાં આપી છે.

આધુનિક યુગના માનવીની વાસ્તવિક મુખમુદ્રા જાળવી ભારતીય પ્રણાલી પ્રમાણે છાયાઓના આશ્રય લીધા વિના રંગપૂરણી અને વસ્ત્રાદિ-પરની રંગછાપો અને પોતાનો સ્પષ્ટ પરિચય ચિત્રના ગુણોમાં વૃધ્ધિ કરે છે તેમજ આવશ્યક એટલોજ કઠેડો બતાવી આ સૌમ્ય વિનમ્ર વૃધ્ધ ભકત વૈશ્નવજનની મુખમુદ્રામાં અહિવાસીજીએ આનુવંશિક પ્રાપ્ત કરેલાં લક્ષણો પ્રતીત થયા વિના રહેતાં નથી.

વૈશ્નવી સફેદ બંડી ઉપર ભાત છાપેલી ગોદડીની બંડી તેમની આલેખનાની સિધ્ધિ છે. ચિત્રને અનુકુળ ચારેકોરે હાંસીયા પટ્ટીઓ નાંખીને ચિત્રને સંપૂર્ણ ભારતીય સ્વરુપ આપ્યું છે. તસ્વીર કલામાં મુગલયુગે જે સિધ્ધિ મેળવી હતી તેને પહોંચી વળવાનો આ એક નિષ્ઠાપૂર્ણ પ્રયાસ છે. આજના યુગપુરુષોની આવી તસ્વીરો શ્રી અહિવાસી આપી શકે એવી ઇચ્છા સહજ થાય છે. પૂ. ગાંધીજીની એક લાક્ષણીક તસ્વીર તેમના હાથે નિર્માય તો આ યુગના ઇતિહાસનું એક પદચિન્હ બની જાય.

ર. મ. રાવળ

I am grateful to all those who have cooperated me in giving their permission to print the paintings from their collections, also those who have given the blocks in their prossession for printing.

J. M AHIVASI

1 Chitralekha

2 Vasanti

3 Name Ceremony of Lord Krishna

4 Swami Haridas

5 Dictating Mahabharat (Maharshi Vyasa)

6 Message

7 Submission to Guru

8 Maya : Meh Nahi Makhan Khayo

9 Celestial Musician

10 Chamar-Dharini

11 God of Love

12 Shrine Again : Maharshi Panini :
A Mira's Diparture

CHITRALEKHA

चित्रलेखा

वासंती

VASANTI

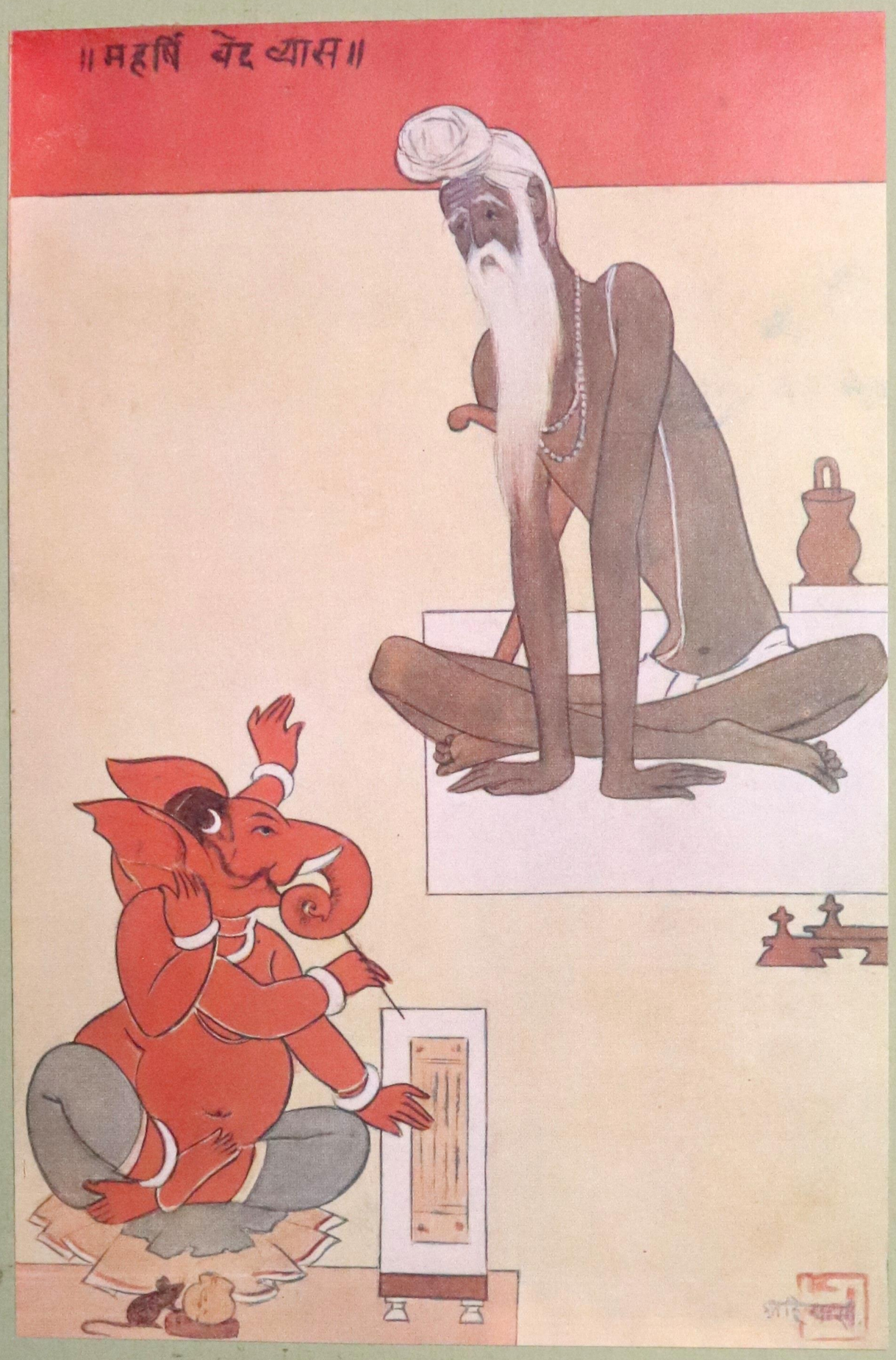
NAME CEREMONY OF LORD KRISHNA

क्रिष्ण नामाभिधान

SWAMI HARIDAS

स्वामि हरिदास

DICTATING MAHABHARAT (Maharshi Vyasa)

महाभारत लेखन (महर्षि व्यास)

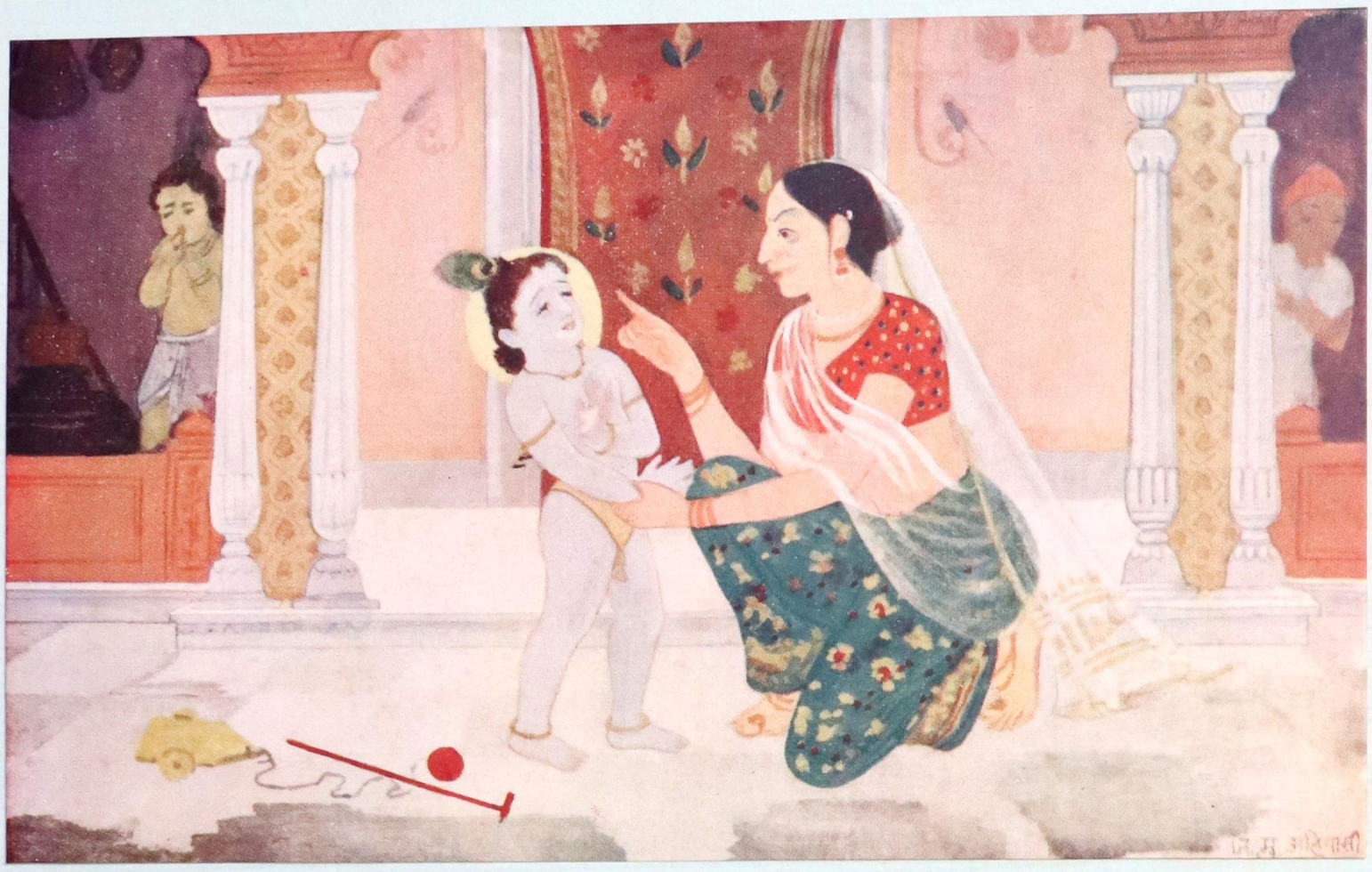
MESSAGE

संदेश

SUBMISSION TO GURU

गुरु शरणे

MAIYA I MEH NAHI MAKHAN KHAYO

मैया में नहि माखन खायो

CELESTIAL MUSICIAN

गांधर्व - संगीत

CHAMAR-DHARINI

चामरधारिणी

GOD OF LOVE

मार

SHRINE AGAIN

पून: प्रतिष्ठा

॥ महर्षि पाणिनी ॥

MAHARSHI PANINI

महर्षि पाणिनी

A MIRA'S DEPARTURE

मीरां का मेवाड त्याग

S. N. D. T. WOMEN'S UNIVERSITY,
LIBRARY.

Rs. 25/-

PRAKASH PRINTERS • 30, JAMBULWADI WEST, KALBADEVI, BOMBAY-2. PHONE : 31 50 2